

Türk Kültüründe Konar-Göçerlik ve Etnisite Meselesi

Şeyda Büyükcan Sayılır

İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, 252 sayfa, ISBN: 978-605-2101-73-5

Dongin LEE*

Anadolu sahasında maddi ve manevi açıdan yüksek bir kültüre sahip, ekonomik, din, düşünce, ahlak yönlerinden manevi değerler birliği tamamlanmış konar-göçer Türk kavimlerine değinen “*Türk Kültüründe Konar-Göçerlik ve Etnisite Meselesi*” kitabı Dr. Şeyda Büyükcan Sayılır tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu eserinde Anadolu konar-göçer gruplarının sosyo-kültürel dönüşümü, Türk, Türkmen, Yörük ve Kürt kavramlarını açıklamış, bunların siyasi ve etnik oluşumlarını, sosyal ve ekonomik gelişmelerini, telakki ve inançlarını ve özellikle Osmanlı Devleti döneminde uygulanan iskân politikalarını bir bütün olarak ele almıştır. Yazarı bu çalışmaya teşvik eden unsur ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda yaptığı doktora sürecinde yerleşik hayat tarzını seçmemiş toplulukların yaşam şeklini tanımlama ve isimlendirme hususunda akademisyenler arasında görüş birliğinin olmadığını fark etmesidir. Bu eserde yazar, araştırmalar sırasında bulduğu Osmanlı

---

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim dalı Doktora öğrencisi, İstanbul, dfly1986@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8484-4785

kaynaklarından, özellikle iskân politikalarıyla ilgili belge ve defterlerden ve bölgede saha araştırması yapan sosyologların tez ve çalışmalarından yararlanmıştır.

Kitabın yazarı Dr. Şeyda Büyükcan Sayılır, 2003 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans öğrenimini 2006 yılında Yrd. Doç. Dr. Eftal Şükrü BATMAZ danışmanlığında “17. Yüzyılın İkinci Yarısında Edremit Kazası” adlı tez çalışması ve aynı üniversitede Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimini 2012 yılında Prof. Dr. Orhan Üçler BULDUK danışmanlığında “Osmanlı Anadolu'sunda Konar-Göçerlerin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Etnisite Meselesi” adlı tez çalışması ile tamamlamıştır. Dr. Şeyda Büyükcan Sayılır'ın göçebelik ve konar-göçebelik konularına dair pek çok çalışması bulunmaktadır.

Yazar bu çalışmasında Anadolu bölgesinde yaşayan konar-göçerlerin sosyo-kültürel yapısı, özellikle Türkmenler, Yörükler ve Kürtlerin dönüşümü ve etnisite oluşturma sürecini ele alarak alana katkı sağlamaktadır. Eser, giriş kısmı hariç 4 bölümden oluşmaktadır: Göçebelik ve Konar-Göçerlik Meselesi, Coğrafya-Kültür İlişkisi Açısından Konar-Göçerler ve Etnisite Meselesi, Osmanlı Döneminde Konar-Göçer Teşekküllere Umumi Bir Bakış, Sosyo-Kültürel Açından Konar-Göçerler.

Kitabın giriş kısmında yazar Türklerin göç hareketleri ve yaşam tarzlarını incelerken, göçebe kavramının doğru ve yeterli bir ifade olmadığını söyler. Ekonomik açıdan hayvancılıkla uğraşan, yaylak ve kışlak alanları arasında hareket halinde olan ve yerleşik halk gibi devletin idari mali ve hukuki organizasyonu içinde de yer alan konar-göçerlerin de olduğu anlatılmıştır. Tüm bunların yanı sıra giriş bölümünde çalışma için kullanılan kaynaklar ve belgeler üzerine de bilgiler verilmektedir.

İlk bölüm olan “Göçebelik ve Konar-Göçerlik Meselesi”nde göçebelik kavramına değinilmektedir. Ardından Anadolu'daki konar-göçerlerin hayat tarzlarını göçebe olarak tanımlamanın doğru olmadığı anlatılmıştır. Devamlı yer değiştiren, ziraatı ve yerleşik hayatı bilmeyen, sosyal organizasyonları gelişmemiş sürüler halinde yaşayan göçebe toplulukları ve hayvancılıkla uğraşan, yaylak ve kışlak alanları arasında hareket halinde olan konar-göçerlerin farklı olduğu ortaya sunulmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumunun en önemli unsurlarından biri olan konar-göçerlerin de tıpkı yerleşik halk gibi devletin idari, mali ve hukuki organizasyonu içinde yer aldıklarından bahsedilmiştir. Bu bölümde ova ve dağ göçerliği farkına değinilmiştir. Buna göre Türkmenler, daha uzun mesafeli horizontal/ova göçerliği yapmışlar ama zamanla göç yolları kesintiye uğradığı için tıpkı Yörükler gibi daha kısa mesafeli vertikal/dağ göçerliği yapmak veya yerli hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Göçerliği muhafaza eden ve özellikle Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda kısa mesafeli dağ göçerliğine yönelen ve Ekrad-ı Türkmen adı verilen yeni bir sosyo-etnik grup ortaya çıkmıştır.

“Coğrafya-Kültür İlişkisi Açısından Konar-Göçerler ve Etnisite Meselesi” başlıklı ikinci bölümde Türk, Türkmen, Yörük ve Kürt kavramları, bu toplulukların aralarındaki farklar, konar-göçer grupların dönüşümü ve etkileşimi gibi konular işlenmiştir. Bu bölümden anlaşıldığı üzere konar-göçerliği terk edip köyler kuran veya şehirlere yerleşen ve ziraat, ticaret gibi daha çok yerleşik unsurların mesleklerini icra edenler Türk diye isimlendirilmiştir. Bu gruplar doğudan batıya doğru göçleri sırasında Budizm,

Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinlerle karşılaşmış, yerleşik devlet yönetimleriyle tanışmış ve kendileri de devlet kurmuş oldukları için Türkmen, Yörük ve Kürtler, Türk şemsiyesi altında toplanmışlardır. Türkmenler, Anadolu'ya gelen ilk konar-göçer grupların ortak adı olup hayvancılıklarının temelini uzun mesafelere götürülebilen koyun oluşturmaktaydı. Yörükler ise Toros hattında göç eden ve dağ göçerleri olarak adlandırılarak, yüksek ve kayalık yerlere dayanıklı olan keçi sürülerine sahiptiler. Ayrıca Yörükler dil, din ve etnik olarak Türkmenlerden farklı olmayıp, aksine Türk kültür dairesi içinde yer almaktadırlar.

Konar-göçer grupları arasındaki temel farklılıkların dışında bu bölümde ayrıca Anadolu Türkmen tarihi hakkında kısaca bilgi verilmiş ve özellikle Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlayan askeri, siyasi ve mali sistemi ve bunu düzeltmek için Türkmenlerin toprağa bağlamak ve onları kayıt altına almak için zorla iskân edilmeleri de okuyucuya sunulmuştur. Türkmenlerin önemli bir bölümünün İran ve Azerbaycan'a göç etmesi, Anadolu'daki nüfuslarının azalması, Kürt aşiretlerinin bölgede öne çıkması gibi olaylara da değinilmiştir. Tüm bunların yanı sıra etimolojik olarak Kürt teriminin anlamı hakkında görüşler, Kürt-Türk yakınlaşmasına yönelik iddialar ve Türk-Türkmen, Türkmen-Yörük ve Etrak-Ekrad gibi konar-göçer gruplarının dönüşümü ve etkileşimi üzerine de bilgiler verilmektedir.

Üçüncü bölüm olan "*Osmanlı Döneminde Konar-Göçer Teşekküllere Umumi Bir Bakış*" başlığı adı altında ilk olarak konar göçerlerin hukuki durumları açıklanmış ve Osmanlı hukuk ve idari yapısında konar-göçerlerin yerinden bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde idari bakımdan bir sancak veya sancağa bağlı bir kaza içinde yer alan göçerler, devlet nazarında mali bakımdan vergi veren kayıtlı bir reaya durumundadırlar. Bu bölümde Anadolu'da geniş bir coğrafyaya yayılan göçerlerin dağılım ve nüfus durumları 89 gruba ayrılarak cemaat adetleri, hane sayısı, mücerred ve buldukları bölgeler hakkındaki bilgiler ayrıntılı bir tabloda gösterilmiştir. "*İktisadi Yapıları*" adlı alt başlıkta konar-göçerlerin sosyal ekonomik faaliyetleri ele alınmıştır. Konar-göçerler özellikle hayvancılık, çobanlık, dokumacılık ve dericilik gibi mesleklerle uğraşmaktadırlar. Konar-göçerler, Osmanlı Devleti'ne iktisat, ulaşım, haberleşme ve özellikle askeri alanlarda katkı sağlamaktadır. "*Devletle İlişkileri ve İskân*" alt başlığında Osmanlı Devleti'nin, göçerlerin uyum içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla bir kısım önlemler aldığına da değinilmiştir. Devlet bazı dönemlerde konar-göçerleri adeta potansiyel bir suçlu grubu olarak görmüş, savaş gücü düşük ve tarımla uğraşan reayayı vergilendirmek daha kolay olduğundan bu grupları yerleşik topluğa çevirmeye çalışmıştır. 17. yüzyılın iskân politikası ile konulan vergileri ödemeyecek duruma gelen konar-göçerler, oturdukları köyleri terk ederek Anadolu'daki büyük şehirlere göç etmişlerdir. Köylerde kalanların yaşadığı zorluklar ve yerleşik halkın konar-göçerlerle ilgili şikâyetleri gibi konular da bu bölümde ele alınmaktadır.

Dördüncü ve son bölüm olan "*Sosyo-Kültürel Açından Konar-Göçerler*" başlığı altında konar-göçerler sosyo-kültürel açıdan incelenmeye çalışılmış, bunu yaparken de Türk, Kürt, Türkmen ve Yörüklerin boy yapılanmaları ile ilgili bilgilerden yararlanılmıştır. Özellikle ilk başta yazar Türk boy yapılanması, ikili

bir düzen Kök Türklerde “doğu-batı”, Oğuz ve Karluk Türk gruplarında “iç-dış”, Hun, Ogur, Bulgar’da “ak-kara”, 12 ve 24’lü sistem örneklerine değindikten sonra Anadolu konar-göçerlerin boylar, aşiretler ile bağlantılarını ve sosyal organizasyonlarını incelemiştir. “*Sosyo-Kültürel Yapıları; Aile ve Gündelik Hayata Ait Gelenekler*” alt başlığında coğrafyaya ve yetiştirilen hayvana göre farklılık göstermekle birlikte Türkmen ve Kürtlerin çoğunlukla geniş aile tipinde, Türkmen aşiretlerinde çokeşlilik oranının %3 ve çocuk sayısının ortalama 2.32 olduğunu, evlilik ilişkilerinde İslam dışı geleneklerin yaşandığını, doğum üzerinde *nefse, kirve* gibi eski Türk adetlerinin izleri bulunduğu gibi bilgiler yer almaktadır. Ardından gündelik yaşamları, Anadolu’daki konar-göçerlerin kullandıkları üç tip çadır (Kara çadır, keçe çadır ve topağ ev), yaylak-kışlak merasimleri ve destan anlatma, aşıklık geleneği gibi sözlü kültürleri de okuyucuya sunulmuştur. “*Konar-Göçerlerde Din ve İnanışlar*” alt bölümünde tarih boyunca Türklerde din meselesi ele alınmış ve bozkır Türk halkı arasında İslami dönemde de devam eden *yer-su kültü, dağ kültü, ağaç kültü, Yada Taşı ve yağmur duası, ateş-ocak kültü, Ruh/Umay, yas, defin ve koç/koyun/at heykelleri ve mezar taşları* gibi eski Türk inancından (Gök Tanrı) izler barındıran adetlerden detaylı bir şekilde bahsedilmiştir. Bunun dışında 13. yüzyılda Türkler arasında yayılmaya başlayan Ahilik yapılanmasının şehir halkı ve konar-göçer halk arasında bir köprü görevi görmesi, mensuplarının Mevlevilik, Bektaşiliğe girişine fırsat sağlanması, halkın benimseyebileceği şekilde eski inançlarla yeni dini kaynaştırılması ve Türkmen Sünniliği, Halk İslamının oluşturulması gibi süreçlere de değinilmiştir. Ardından Osmanlı Devleti’nin topraklarının genişlemesine paralel olarak siyasi ve idari yapının değişmeye başlaması, hanedanın Sünni Müslümanlığın hakimiyetine tabii bir şekilde geçmesi ve dolayısıyla bu inancın yaygınlaştırılması, Anadolu’da Şii Safevi propagandasının etkili olması ve ardından halkın Sünni-Alevi olarak ikiye bölünmesi ve Türkmenler arasında yaşam tarzlarında (yerleşik-göçerler) ve dini pratiklerinde (Sünni-Alevi) sosyal farklılaşmanın yaşanması anlatılmıştır.

Kitabın ekler bölümünde Başbakanlık Osmanlı arşiv belgeleri ve Anadolu ve Suriye’deki Türkmen, Yörük ve Ekrad aşiretlerinin buldukları bölgeleri gösteren haritalar yer almaktadır.

Sonuç olarak Şeyda Büyükcan Sayılır’ın kaleme aldığı “*Türk Kültüründe Konar-Göçerlik ve Etnisite Meselesi*” adlı eserde, Anadolu halkının çeşitli sebeplerle (yaşayış, inanç, etnisite v.s.) birbirinden ayrıştırılmaya çalışıldığı ortaya konmuştur. Bununla birlikte “*imparatorlukların tasfiyesi*” projesi kapsamında çok uluslu imparatorluklarda mümkün olduğunca farklı grupların ortaya çıkartılmasının ve bu gruplar üzerinde jeopolitik ve jeostratejik politikalar geliştirilmesinin 19. yüzyılda Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki en önemli politikası ve bu tasnifi bu düşünce çerçevesinde değerlendirmenin de gerekli olduğu vurgulanmıştır.